

TEMIDA

2018, vol. 21, br. 1, str. 67-89

ISSN: 1450-6637

DOI: <https://doi.org/10.2298/TEM1801067B>

Pregledni rad

Primljeno: 26.1.2018.

Odobreno za štampu: 15.5.2018.

Ekološki terorizam – Viktimološki aspekti i mehanizmi prevencije

ANA BATRIČEVIĆ*

NIKOLA PAUNOVIĆ

U radu je, najpre, definisan pojam ekološkog terorizma, a potom su analizirane njegove karakteristike, najčešći pojavni oblici i osobenosti položaja njegovih žrtava. Nakon toga, predstavljeni su ključni izvori međunarodnog prava od značaja za prevenciju viktimizacije i zaštitu žrtava ekološkog terorizma i to kako oni koji su posvećeni prevenciji terorizma uopšte, tako i oni koji se bave prevencijom ekološkog kriminaliteta. Potom je kritički analiziran važeći pravni okvir za prevenciju i sankcionisanje ekološkog terorizma u Republici Srbiji, uključujući odredbe Krivičnog zakonika Republike Srbije kojima su propisana krivična dela protiv životne sredine, ali i one kojima je inkriminisano krivično delo terorizma. U zaključnim razmatranjima, preispitani su postojeći pravni mehanizmi za prevenciju i sankcionisanje ekološkog terorizma uz ukazivanje na potrebu za inkriminisanjem ekološkog terorizma kao posebnog krivičnog dela protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom u Krivičnom zakoniku Republike Srbije, kako bi se omogućilo njegovo precizno evidentiranje i adekvatno sankcionisanje.

Ključne reči: ekološki terorizam, terorizam, žrtve, životna sredina, ekološka krivična dela, Srbija.

* Dr Ana Batričević je naučna saradnica na Institutu za kriminološka i sociološka istraživanja. E-mail: a.batricevic@yahoo.com.

MA Nikola Paunović je istraživač stipendista na Institutu za kriminološka i sociološka istraživanja i doktorand na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu. E-mail: dzoni925@gmail.com.

Uvod

Predmet rada uključuje definisanje pojma i analiziranje fenomenologije ekološkog terorizma uz ukazivanje na razlike između ekološkog i drugih sa njime povezanih oblika terorizma, kao i na razlike između ekološkog terorizma i klasičnog ekološkog kriminaliteta. Imajući u vidu da se ovim oblikom kriminaliteta istovremeno povređuju i/ili ugrožavaju životna sredina, biljni i životinjski svet, materijalna dobra, ali i život, zdravlje i bezbednost ljudi, predmetom rada obuhvaćeno je razmatranje specifičnosti položaja žrtava ekološkog terorizma.

Predmetom rada obuhvaćena je i analiza postojećih međunarodno-pravnih mehanizama od značaja za prevenciju i zaštitu prava žrtava ekološkog terorizma, uključujući kako one izvore međunarodnog prava koji su posvećeni problematici terorizma uopšte, tako i one koji su najrelevantniji za zaštitu životne sredine od različitih negativnih antropogenih faktora. Konačno, predmet rada uključuje i kritičku analizu pravnog okvira Republike Srbije od značaja za prevenciju i sankcionisanje ekološkog terorizma, a posebno odredbi važećeg Krivičnog zakonika kojima su propisana krivična dela protiv životne sredine i krivično delo terorizma. U cilju postizanja preciznijeg praćenja obima i dinamike ekološkog terorizma i sankcionisanja koje odgovara njegovoj društvenoj opasnosti, u zaključnim razmatranjima predloženo je da se ovaj oblik kriminaliteta inkriminiše kao posebno krivično delo protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom.

Rad ima za cilj da definiše ekološki terorizam i analizira njegove pojavne oblike, kao i da ga diferencira u odnosu na druge oblike terorizma sa jedne i ekološkog kriminaliteta sa druge strane. Cilj rada uključuje i preispitivanje postojećih mehanizama prevencije viktimizacije i zaštite prava žrtava ekološkog terorizma na međunarodnom i nacionalnom nivou. Takođe, radom se nastoji doprineti unapređenju kvaliteta praćenja i efikasnosti prevencije viktimizacije od ekološkog terorizma u Srbiji predlaganjem njegovog inkriminisanja kao posebnog krivičnog dela. Nakon definisanja pojma ekološkog terorizma i analiziranja njegovih karakteristika, najzastupljenijih pojava oblika i specifičnosti položaja njegovih žrtava, predstavljene su odredbe međunarodnih dokumenata bitnih za borbu protiv ovog oblika kriminaliteta. Potom je analiziran važeći pravni okvir za prevenciju i sankcionisanje ekološkog terorizma u Srbiji uz predlaganje da se on inkriminiše kao posebno krivično delo.

Pojam ekološkog terorizma

Kao jedan od oblika nasilja, terorizam sve više ugrožava i unutrašnju i međunarodnu bezbednost (Živaljević, Jugović, 2014: 86). Ipak, nema opšte saglasnosti oko suštine tog pojma, niti postoji jedna opšteprihvaćena definicija terorizma (Zirojević, 2008: 353). U najširem smislu, terorizam predstavlja „metod borbe za ostvarivanje političkih ciljeva nasiljem, zastrašivanjem, otmicama, ucenama i drugim sličnim načinima“ (Stojanović, 2016: 1079). Tokom poslednje decenije dvadesetog veka, pažnju medija i stručne javnosti zadobija poseban oblik terorizma, ekološki terorizam (*ecological terrorism*) (Schwartz, 1998: 483). Pod ekološkim terorizmom se, za potrebe ovog rada, podrazumeva „pretnja da će se povrediti životna sredina ili povređivanje životne sredine, tokom oružanog sukoba ili u mirnodopskim uslovima, sa namerom izazivanja straha od negativnih ekoloških posledica“ (Marsden, Schmid, 2011: 189) kod šire populacije (Schwartz, 1998: 484). Pretnja podrazumeva „stavljanje u izgled određenog zla licu kojem se pretilo, a da pri tome ostvarivanje tog zla na bilo koji način zavisi od volje lica koje pretilo“ (Stojanović, 2016: 488). Životna sredina je skup prirodnih i stvorenih vrednosti čiji kompleksni međusobni odnosi čine okruženje, odnosno prostor i uslove za život.¹ Povređivanje životne sredine obuhvata narušavanje njenog stanja učinjeno namerno ili grubom nepažnjom (Schwartz, 1998: 485). Tu spada zagađivanje, definisano kao unošenje zagađujućih materija ili energije u životnu sredinu, izazvano ljudskom delatnošću ili prirodnim procesima koje ima ili može imati štetne posledice na kvalitet životne sredine i zdravlje ljudi.² Pored toga, tu spada i degradacija životne sredine u smislu narušavanja njenog kvaliteta na neki drugi način.³

Sva ratna razaranja i teroristički akti proizvode niz direktnih i indirektnih negativnih posledica u odnosu na životnu sredinu. Masovno zagađivanje vazduha, vode, zemljišta i uništavanje flore i faune evidentirano je za vreme Drugog svetskog rata, posebno nakon bacanja atomskih bombi na Hirošimu i Nagasaki, tokom oružanih sukoba u Kambodži, Vijetnamu, Avganistanu i Kuvajtu, ali i prilikom bombardovanja Republike Srbije 1999. godine (Mannion,

¹ Čl. 3, st. 1, tačka 1, Zakon o zaštiti životne sredine, Službeni glasnik RS, br. 135/2004, 36/2009, 36/2009, 72/2009, 43/2011 i 14/2016.

² Čl. 3, st. 1, tačka 11, Zakon o zaštiti životne sredine, Službeni glasnik RS, br. 135/2004, 36/2009, 36/2009, 72/2009, 43/2011 i 14/2016.

³ Čl. 3, st. 1, tačka 17, Zakon o zaštiti životne sredine, Službeni glasnik RS, br. 135/2004, 36/2009, 36/2009, 72/2009, 43/2011 i 14/2016.

2003: 5-6). Međutim, treba napraviti razliku između „klasičnih“ oružanih sukoba i terorističkih akata, kojima je uništenje ili oštećenje životne sredine samo jedna od slučajnih, neželjenih, pratećih posledica (na primer, kada teroristi sruše gasovod i time izazovu zagađenje životne sredine) i akata ekološkog terorizma čiji je primarni cilj upravo izazivanje bojazni za životnu sredinu (Schwartz, 1998: 484).

Pojmu ekološkog terorizma blizak je pojam bioterorizma. U najširem smislu, bioterorizam podrazumeva „upotrebu ili pretnju upotrebom biološkog oružja od strane pojedinaca ili grupa koje su motivisane političkim, religioznim, ekološkim ili drugim ideološkim ciljevima“ (Carus, 2001: 3). Bioterorizam ne podrazumeva, ali ni ne isključuje, postojanje na strani učinioca motivacije da svojim aktom izazove strah kod šire populacije (Carus, 2001: 3). Nasuprot tome, ekološki terorizam karakteriše dvostruka simbolika. Primarna se sastoji u tome da se povređivanje životne sredine vrši sa namerom izazivanja straha od negativnih ekoloških posledica, dok sekundarna podrazumeva izazivanje straha koji nije nužno vezan za negativne ekološke posledice (Marsden, Schmid, 2011: 189). Sličan ekološkom je i pojam agroterorizma, koji „podrazumeva namerno korišćenje ili pretnju korišćenjem virusa, bakterija, gljivica ili toksina živih organizama (prirodnih ili genetski modifikovanih) u svrhu izazivanja smrti ili oboljenja životinja ili biljaka sa ciljem da se izazovu ekonomski gubici, strah i narušavanje unutrašnje stabilnosti napadnute zemlje“ (Radosavljević i dr., 2010: 933). Najčešća sredstva za izvođenje agroterorističkih napada su hemijska sredstva ili bilo koji namerno izazvani uticaji koji ugrožavaju poljoprivrednu proizvodnju, kao i uticaji na atmosferske prilike od značaja u pojedinim fazama razvoja biljnih kultura (Radosavljević i dr., 2010: 933). U tom smislu, smatra se da se agroterorizam nalazi negde između bioterorizma i ekološkog terorizma (Marsden, Schmid, 2011: 189).

Do sada nije formirana opšteprihvaćena definicija ekološkog terorizma i eko-terorizma, te se ova dva pojma često poistovećuju (Jović, 2012: 40; Matković, 2013: 530). Ipak, reč je o dva različita pojma (Marsden, Schmid, 2011: 189). Prema definiciji Federalnog istražnog biroa (*Federal Bureau of Investigation-FBI*),⁴ eko-terorizam predstavlja vršenje ili pretnju vršenjem nasilnih krivičnih dela prema nevinim žrtvama ili prema imovini od strane različitih subnacionalnih grupa za zaštitu životne sredine, koje je ili motivisano ekološko-političkim ciljevima ili je simbolične prirode i usmereno prema znatno široj populaciji od same mete napada (Gruenewald, Allison-Gruenewald, Klein, 2015: 434).

⁴ Videti: Jarboe, 2012.

Kao primeri radikalnih grupa koje se bore za zaštitu životne sredine mogu se izdvojiti sledeće organizacije posvećene zaštiti životne sredine: *Earth Liberation Front* (Loadenthal, 2013), *Earth First!* (Vanderheiden, 2008: 302) i *Animal Liberation Front* (Liddick, 2006: 6). U pogledu nekih organizacija, kao što je, na primer, *Sea Shepherd*, mišljenja su podeljena, te zemlje poput Norveške, Islanda, Danske, Japana, Kostarike i Kanade ovu organizaciju smatraju eko-terorističkom, dok druge podržavaju njene radikalne metode obračunavanja sa lovcima na kitove (Roeschke, 2009: 107), iako one uključuju i uništavanje tuđe imovine (Scarce, 2016: 106). Dakle, za razliku od eko-terorizma, koji podrazumeva vršenje različitih, često nasilnih krivičnih dela sa krajnjim ciljem da se zaštiti životna sredina, ekološki terorizam podrazumeva vršenje krivičnih dela protiv životne sredine, sa namerom ostvarivanja nekih drugih, po pravilu političkih ciljeva. U tom smislu, može se konstatovati da je eko-terorizam orijentisan „proekološki“ (Matković, 2013: 531), dok je ekološki terorizam upravo usmeren protiv ekoloških dobara i vrednosti.

Kao primer ekološkog terorizma u mirnodopskim uslovima mogu se navesti pretnje izazivanjem šumskih požara u zemljama Evrope i Amerike od strane Al Kaide, koje se nazivaju „šumski džihad“ (*forest jihad*) (Fighel, 2009: 802-810). Pod pojam ekološkog terorizma učinjenog za vreme oružanih sukoba podvodi se uništavanje rezervoara nafte od strane iračkih trupa u Kuvajtu tokom Zalivskog rata (1990-1991), kada je oko 11 miliona barela nafte ispušteno u Persijski zaliv, što je izazvalo zagađenje priobalnog pojasa dužine oko 1290 kilometara, ugrozivši opstanak mnogih biljnih i životinjskih vrsta (Seacor, 1994: 482; Mannion, 2003: 8).

Specifičnosti položaja žrtava ekološkog terorizma

U viktimološkoj literaturi do sada nije koncipirana univerzalno prihvaćena definicija pojma žrtve. Prema Deklaraciji Ujedinjenih nacija o osnovnim principima pravde za žrtve krivičnih dela i zloupotrebe vlasti iz 1985. godine, pojam žrtve obuhvata lica koja su, pojedinačno ili kolektivno pretrpela štetu, uključujući telesnu ili duševnu povredu, emocionalnu patnju, materijalni gubitak ili grubo napad na svoja osnovna prava, usled činjenja ili nečinjenja koja predstavljaju kršenje krivičnog zakonodavstva države članice. Po potrebi, žrtvom se smatraju i članovi uže porodice direktne žrtve, lica koja ona izdržava, lica

koja su pretrpela štetu pomažući žrtvama u nevolji ili sprečavajući viktimizaciju, kao i lica koja su, pojedinačno ili kolektivno, pretrpela štetu, uključujući i telesnu ili duševnu povredu, emocionalnu patnju, materijalni gubitak ili tešku povredu osnovnih prava, usled činjenja ili nečinjenja koja još uvek ne predstavljaju kršenje nacionalnog krivičnog zakonodavstva, ali predstavljaju kršenje međunarodno priznatih normi o ljudskim pravima.⁵

Pojam žrtve u užem smislu odnosi se na lica čija su dobra ili prava neposredno povređena ili ugrožena izvršenjem krivičnog dela, odnosno kršenjem međunarodno priznatih normi o ljudskim pravima, dok žrtva u širem smislu obuhvata lica i druge subjekte (socijalne grupe, kolektive, društvo) čija su dobra ili prava neposredno ili posredno povređena ili ugrožena izvršenjem krivičnog dela ili drugih kažnjivih radnji, odnosno kršenjem međunarodno priznatih normi o ljudskim pravima. Direktna žrtva je lice koje je neposredno iskusilo viktimizaciju, odnosno koje je oštećeno krivičnim delom, dok se indirektnim žrtvama smatraju lica iz bližeg okruženja direktne žrtve, koja emocionalno pate ili trpe finansijske posledice krivičnog dela, iako nisu bile neposredno izložene viktimizaciji (Ignjatović, Simeunović-Patić, 2011: 21-22).

Bez obzira na to o kom obliku terorizma je reč, njegove posledice pogadaju nedužne, slučajno odabrane mete, a teroristi svoje žrtve posmatraju kao sredstva, odnosno simbole (Ignjatović, Simeunović-Patić, 2011: 80). Po pravilu je reč o kolektivnoj viktimizaciji onih koje građani doživljavaju kao „idealne“ nedužne žrtve političkog nasilja (Mrvić Petrović, Petrović, 2016: 277-278). Reakcije opšte populacije na terorističke akte uključuju pesimizam, gubitak poverenja u sposobnost vlasti da zaštiti građane, kao i zastrašenost protivterorističkim merama kojima se ograničavaju ljudska prava (Ignjatović, Simeunović-Patić, 2011: 81). Žrtve nakon terorističkog napada, po pravilu, osećaju šok, zebnju, konfuziju i tugu, a u sklopu odloženih reakcija se kod mnogih javljaju ljutnja, usamljenost, napadi panike, nagle promene težine i zloupotreba alkohola i droga (Ignjatović, Simeunović-Patić, 2011: 81).

Karakteristike ekološkog terorizma impliciraju da se njegove žrtve nalaze u specifičnom položaju budući da su izložene dvostrukoj viktimizaciji, usled izloženosti terorističkom napadu, ali i usled izloženosti negativnim posledicama ekoloških krivičnih dela. Uprkos uviđanju da čovečanstvo ne može

⁵ Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power, General Assembly Resolution A / RES / 40 / 34, adopted on 29th November 1985 on 96th Plenary Meeting. Dostupno na: <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r034.htm>, stranici pristupljeno: 15.11.2017.

opstati bez očuvane životne sredine, kao i da dalekosežne, teške i dugotrajne posledice ekološkog kriminaliteta pogađaju veliki broj subjekata, krivična dela kojima se povređuju i ugrožavaju ekološka dobra i vrednosti i dalje se, često, tretiraju kao takozvani „zločini bez žrtve“ (*victimless crimes*) (Rice i dr., 2008: 1). Zbog toga žrtve ekološkog kriminaliteta i njihova prava često ostaju nevidljivi za širu javnost, pravosudni sistem, ali i nauku (Hall, 2011: 373). Činjenica je da se kod krivičnih dela protiv životne sredine ne može uvek identifikovati neposredna žrtva, te da ona često ne pogađaju direktno pojedince (fizička lica) već životnu sredinu, njene delove, određene kolektivitete (različite socijalne grupe) ili pravna lica (Batrićević, 2013: 123). Kao i kod terorizma, i ovde je reč o kolektivnoj viktimizaciji čije su posledice izuzetno dugotrajne i teške. U te posledice spadaju ogromne materijalne štete, onemogućavanje ostvarivanja prihoda od eksploatacije prirodnih resursa, umanjeње vrednosti nepokretnosti na području zahvaćenom negativnim ekološkim posledicama, ozbiljno narušavanje ljudskog zdravlja i ugrožavanje opstanka čovečanstva (Jovašević, 2011: 110; Skinnider, 2013: 1-3). Šteta pričinjena ekološkim krivičnim delima nije uvek očigledna, njihove posledice nekada nastupaju i više godina nakon izvršenja, a zbog velikog broja subjekata izloženih negativnim posledicama teško je odrediti ko su direktne a ko indirektne žrtve (Skinnider, 2013: 4).

Međunarodnopravni mehanizmi za prevenciju i zaštitu žrtava ekološkog terorizma

Međunarodnopravni okvir za borbu protiv terorizma i zaštitu njegovih žrtava

Prvi međunarodnopravni akti posvećeni borbi protiv terorizma su: Konvencija o stvaranju Međunarodnog suda za suđenje učiniocima terorističkih akata i Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju terorizma, usvojene od strane Društva naroda 1937. godine⁶, koje nikada nisu stupile na snagu (Petrović, 2006: 316-317). Do danas je usvojeno više međunarodnih pravnih izvora koji se smatraju „antiterorističkim“ (Dimitrijević i dr., 2005: 232) u najširem smislu, od čega ukupno 13 pod okriljem Ujedinjenih nacija (Lawless, 2009: 28). Tu

⁶ Convention for the Prevention and Punishment of Terrorism, adopted by 24 member states of the League of Nations on November 16, 1937. Dostupno na: <https://dl.wdl.org/11579/service/11579.pdf>, stranici pristupljeno 21.11.2017.

spadaju: Tokijska konvencija o sprečavanju i kažnjavanju krivičnih dela izvršenih u vazduhoplovu za vreme leta iz 1963.,⁷ Haška konvencija o suzbijanju otmice vazduhoplova iz 1970.,⁸ Montrealska konvencija o krivičnim delima protiv bezbednosti civilnog vazduhoplovstva iz 1971.,⁹ Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju krivičnih dela protiv međunarodno zaštićenih lica iz 1973.,¹⁰ Konvencija protiv uzimanja talaca iz 1979.,¹¹ Bečka konvencija o fizičkoj zaštiti nuklearnog materijala iz 1980.,¹² Rimska konvencija o suzbijanju nezakonitih akata uperenih protiv bezbednosti pomorske polovidbe iz 1988.,¹³ Konvencija o suzbijanju terorističkih bombaških napada iz 1997.,¹⁴ Konvencija o suzbijanju

⁷ Convention on offences and certain other acts committed on board aircraft, signed at Tokyo on 14 September 1963, United Nations – Treaty Series, No. 10106, 1969. Dostupno na: <https://treaties.un.org/doc/db/terrorism/conv1-english.pdf>, stranici pristupljeno 21.11.2017.

⁸ Convention for the suppression of unlawful seizure of aircraft, signed at the Hague on 16 December 1970, United Nations – Treaty Series, No. 12325, 1973. Dostupno na: <https://treaties.un.org/doc/db/terrorism/conv2-english.pdf>, stranici pristupljeno 21.11.2017.

⁹ Convention for the Suppression of unlawful Acts against the safety of Civil Aviation (with Final Act of the International Conference on Air Law held under the auspices of the International Civil Aviation Organization at Montreal in September 1971), concluded at Montreal on 23 September 1971, United Nations – Treaty Series, No. 14118, 1975. Dostupno na: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20974/volume-974-I-14118-English.pdf>, stranici pristupljeno 21.11.2017.

¹⁰ Convention on the Prevention and Punishment of Crimes against Internationally Protected Persons, including Diplomatic Agents, annexed to General Assembly resolution 3166 (XVIII) of 14 December 1973, entered into force on 20 February 1977, Treaty Series, vol. 1035, United Nations, 2005. Dostupno na: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_4_1973.pdf, stranici pristupljeno 21.11.2017.

¹¹ International Convention against the taking of hostages, adopted by the General Assembly of the United Nations on 17 December 1979, United Nations – Treaty Series, No. 21931, 1983. Dostupno na: <http://www.un.org/en/sc/ctc/docs/conventions/Conv5.pdf>, stranici pristupljeno 21.11.2017.

¹² Convention on the Physical Protection of Nuclear Material, adopted on 26 October 1979. Dostupno na: <https://www.iaea.org/sites/default/files/infirc274r1.pdf>, stranici pristupljeno 21.11.2017.

¹³ Convention for the suppression of unlawful acts against the safety of maritime navigation, concluded at Rome on 10 March 1988, United Nations – Treaty Series, No. 29004, 1992. Dostupno na: <http://www.un.org/en/sc/ctc/docs/conventions/Conv8.pdf>, stranici pristupljeno 21.11.2017.

¹⁴ Convention for the Suppression of Terrorist Bombings, adopted at New York on 15 December 1997, UN General Assembly Resolution No. 52/164. Dostupno na: https://treaties.un.org/doc/source/docs/A_RES_52_164-E.pdf, stranici pristupljeno 21.11.2017.

finansiranja terorizma iz 1999.¹⁵ i Konvencija o suzbijanju akata nuklearnog terorizma iz 2005. godine¹⁶ (Batrićević, Jazić, 2016: 176).

Dva najznačajnija međunarodna pravna izvora posvećena borbi protiv terorizma koji se primenjuju na evropskom nivou su Direktiva (EU) 2017/541 Evropskog Parlamenta i Saveta iz 2017. godine o borbi protiv terorizma (u daljem tekstu: Direktiva (EU) 2017/541)¹⁷ i Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju terorizma iz 2005. godine (u daljem tekstu: Konvencija o sprečavanju terorizma)¹⁸ i njihovoj analizi biće posvećena posebna pažnja.

Prema članu 3 Direktive (EU) 2017/541 krivično delo terorizma predstavlja akt koji, s obzirom na svoju prirodu ili kontekst, može naneti ozbiljnu štetu državi ili međunarodnoj organizaciji i koji je učinjen sa namerom: ozbiljnog zastrašivanja stanovništva, primene prinude prema vladi ili međunarodnoj organizaciji da nešto učini ili ne učini, ozbiljne destabilizacije ili uništavanja osnovnih političkih, ustavnih, ekonomskih ili društvenih struktura zemlje ili međunarodne organizacije. Krivično delo terorizma se može ostvariti: napadom na život na način koji može prouzrokovati smrt; napadom na telesni integritet; otmicom ili uzimanjem talaca; nanošenjem velikih razaranja državnom ili javnom objektu, saobraćajnom sistemu, infrastrukturi (uključujući i informacione sisteme), nepokretnoj platformi lociranoj u epikontinentalnom pojasu, opštem dobru ili privatnoj imovini na način koji može da ugrozi živote ljudi ili da prouzrokuje znatnu štetu za privredu; otmicom aviona, broda ili drugog sredstva javnog prevoza ili prevoza robe; proizvodnjom, posedovanjem, nabavljanjem, prevozom, snabdevanjem ili upotrebom nuklearnog eksploziva ili oružja (uključujući biološko, hemijsko ili drugo oružje) ili istraživanjem i razvojem nuklearnog, biološkog ili hemijskog oružja; ispuštanjem opasnih mate-

¹⁵ Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism, UN General Assembly Resolution No. 54/109 of 9 December 1999. Dostupno na: <http://www.un.org/law/cod/finterr.htm>, stranici pristupljeno 21.11.2017.

¹⁶ International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism, adopted at New York on 13 April 2005, UN General Assembly Resolution 59/290. Dostupno na: https://treaties.un.org/doc/source/docs/A_RES_59_290-E.pdf, stranici pristupljeno 21.11.2017.

¹⁷ Directive (EU) 2017/541 of the European Parliament and of the Council of 15 March 2017 on combating terrorism and replacing council framework decision 2002/475/JHA and amending council decision 2005/671/JHA. Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017L0541&from=EN>, stranici pristupljeno 16.11.2017.

¹⁸ Council Of Europe Convention On The Prevention Of Terrorism, Council of Europe Treaty Series - No. 196, Warsaw, 16.05.2005. Dostupno na: <https://rm.coe.int/168008371c>, stranici pristupljeno 16.11.2017.

rija ili prouzrokovanjem požara, poplava ili eksplozija koje mogu da ugroze život ljudi; ometanjem ili obustavljanjem snabdevanja vodom, električnom energijom ili drugim osnovnim prirodnim resursom koje može da ugrozi život ljudi; nezakonitim ometanjem sistema i podataka ili pretnjom da će se učiniti neko od pomenutih dela.

Prema članu 2, tačka 3 Direktive (EU) 2017/541 teroristička grupa je strukturisana grupa koju čine više od dva lica, osnovana na određeno vreme, koja deluje sporazumno u cilju vršenja krivičnog dela terorizma. Strukturisana grupa znači da se radi o grupi koja nije slučajno formirana za izvršenje krivičnog dela ali da ona pri tome ne treba da ima formalno definisane uloge svojih članova, kontinuitet članstva ili razvijenu strukturu. U okviru terorističke grupe u članu 4 Direktive (EU) 2017/541 pravi se razlika između lica koja vode terorističku grupu i učesnika u aktivnostima terorističke grupe koji obezbeđuju informacije, materijalna sredstva ili finansiraju aktivnosti grupe na drugi način, sa znanjem da takvo učešće doprinosi kriminalnim aktivnostima terorističke grupe. Direktiva (EU) 2017/541 propisuje i sledeća krivična dela povezana sa terorizmom: javno podsticanje na vršenje terorističkih dela (čl. 5), regrutovanje za terorizam (čl. 6), pružanje obuke za terorizam (čl. 7), pohađanje obuke za terorizam (član 8.), putovanje u svrhu terorizma (čl. 9), organizovanje ili olakšavanje putovanja u svrhu terorizma (član 10.), finansiranje terorizma (čl. 11) i tešku krađu, falsifikovanje dokumenata i iznudu kao krivična dela povezana sa terorizmom (čl. 12). Kada je reč o implementaciji odredaba Konvencije o sprečavanju terorizma u nacionalno krivično zakonodavstvo, od posebnog značaja su odredbe članova 5 do 7 koje se tiču javnog podsticanja na vršenje terorističkog dela, regrutovanja za terorizam i obuke za terorizam (Kolarić, 2013: 54). Naime, Konvencija zahteva od država potpisnica da u svoja nacionalna zakonodavstva inkorporišu odredbe kojima se ove radnje inkriminišu kao krivična dela, čime se pruža široka krivičnopravna zaštita od svih radnji koje imaju karakter terorističkog akta ili pripreme radnje za njega (Stojanović, 2016: 1079).

Posebne odredbe o zaštiti žrtava terorizma sadrže Konvencija o sprečavanju terorizma i Direktiva (EU) 2017/541. Konvencija o sprečavanju terorizma posebnu pažnju posvećuje u članu 13 potrebi usvajanja mera kao što su, *inter alia*, finansijska pomoć i kompenzacija za žrtve terorizma i njihove bliske članove porodice koje su potrebne za njihovu zaštitu i podršku. Direktiva (EU) 2017/541 u članu 24 ističe da istrage ili gonjenja neće zavisiti od izveštaja ili optužbi lica protiv kojeg je krivično delo izvršeno, bar ako su dela izvršena na

teritoriji države članice. Države članice treba da osiguraju da službe za podršku koje se bave posebnim potrebama žrtava terorizma budu dostupne žrtvama terorizma neposredno nakon terorističkog napada, dokle god je to potrebno. Službe za podršku moraju biti obučene da pruže pomoć žrtvama terorizma u skladu s njihovim specifičnim potrebama. Usluge tih službi treba da budu lako dostupne svim žrtvama terorizma, kao i da se pruže na poverljiv način i besplatno. Usluge naročito obuhvataju: a) emocionalnu, psihološku i medicinsku pomoć i podršku nakon traumatičnih iskustava; b) savetovanje i pružanje informacija o svim relevantnim pravnim, praktičnim ili finansijskim pitanjima; c) pomoć u vezi s potraživanjima u pogledu naknade štete za žrtve terorizma; d) pristup pravnoj pomoći ako žrtve imaju status stranaka u krivičnom postupku, pri čemu se posebna pažnja posvećuje riziku od zastrašivanja i odmazde, kao i potrebama zaštite dostojanstva i fizičkog integriteta žrtava terorizma, između ostalog, tokom ispitivanja i svedočenja (čl. 25). Države članice će osigurati da žrtve terorizma koje borave u državi članici koja nije država članica u kojoj je izvršeno terorističko krivično delo imaju pristup informacijama o svojim pravima, dostupnim službama za podršku i kompenzacijskim programima u državi članici u kojoj je izvršeno krivično delo terorizma (čl. 26).

Međunarodnopravni okvir za borbu protiv ekološkog kriminaliteta

Dva međunarodna pravna izvora od najvećeg značaja za borbu protiv ekološkog kriminaliteta su Direktiva 2008/99/EZ o zaštiti životne sredine putem krivičnog prava¹⁹ i Konvencija Saveta Evrope o krivičnopravnoj zaštiti životne sredine.²⁰

Direktiva 2008/99/EZ o zaštiti životne sredine putem krivičnog prava u članu 3 propisuje obavezu za države članice da predvide nekoliko radnji kao krivična dela, kada su nezakonite i učinjene sa umišljajem ili iz svesnog nehata. To su: ispuštanje, emisija ili uvođenje materija ili jonizujućeg zračenja u vazduh, zemljište ili u vodu, ako to dovodi ili može dovesti do smrti ili

¹⁹ Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law. Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008L0099&from=EN>, stranici pristupljeno 16.11.2017.

²⁰ Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law. Dostupno na: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168007f3f4>, stranici pristupljeno 16.11.2017.

ozbiljne povrede ljudi ili znatne štete po kvalitet vazduha, zemljišta, vode, životinja ili biljaka. Zatim, tu spada i: sakupljanje, prevoz, odlaganje otpada, uključujući sprovođenje nadzora i kontrole postupanja sa otpadom ili radnji u vezi sa posredovanjem u upravljanju otpadom, ako to dovodi ili može dovesti do smrti ili ozbiljne povrede ljudi ili znatne štete po kvalitet vazduha, zemljišta ili vode, ili opstanak životinja ili biljaka. Navedene su i radnje otpremanja otpada u količini većoj od neznatne, bez obzira da li je to otpremanje izvršeno u jednoj pošiljci ili u više pošiljki koje izgledaju povezane. Dalje, kao krivično delo predviđen je i rad postrojenja u kojem se obavlja opasna delatnost ili u kojem se nalaze ili koriste opasne supstance ili preparati ako opasne delatnosti i opasne materije van postrojenja dovode ili mogu dovesti do smrti ili teške povrede ljudi ili značajne štete po kvalitet vazduha, zemljišta ili vode, odnosno opstanak životinja ili biljaka. Takođe, krivično delo predstavlja i proizvodnja, prerada, rukovanje, upotreba, držanje, skladištenje, transport, uvoz, izvoz ili odlaganje nuklearnog materijala i drugih opasnih radioaktivnih materija koji dovode ili mogu dovesti do smrti ili teške povrede ljudi ili znatno oštetiti kvalitet vazduha, zemljišta ili vode, odnosno opstanak životinja ili biljaka. I sledeće radnje predstavljaju krivično delo: ubijanje, uništavanje, posedovanje ili uzimanje zaštićenih jedinki divlje faune i flore, trgovina zaštićenim jedinkama divlje faune i flore ili njihovim delovima ili prerađevinama (osim u zanemarljivim količinama i ako preduzimanje navedenih radnji ima zanemarljiv uticaj na status očuvanja vrste). Najzad, kao krivično delo predviđeno je i svako ponašanje koje izaziva značajno pogoršanje stanja staništa unutar zaštićenog područja, kao i proizvodnja, uvoz, izvoz, stavljanje u promet ili upotreba supstanci koje oštećuju ozonski omotač.

Na nivou Saveta Evrope od posebnog značaja je Konvencija o krivično-pravnoj zaštiti životne sredine,²¹ koja je usvojena 1996. godine, a otvorena za potpisivanje od 1998. godine. Uslov za njeno stupanje na snagu je deponovanje najmanje tri potpisa država članica o ratifikaciji. Međutim, do sada je samo 13 zemalja članica Saveta Evrope potpisalo ovu konvenciju dok ju je i ratifikovala samo Estonija.²² Srbija nije ni potpisala ovu konvenciju, ali s obzirom na temu rada, ova konvencija zaslužuje da bude predstavljena.

²¹ Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law Strasbourg, 4.11.1998.. Dostupno na: <https://rm.coe.int/168007f3f4>, stranici pristupljeno 16.11.2017.

²² Chart of signatures and ratifications of Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law, status as of 16/11/2017. Dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/>

Konvencija pravi razliku između umišljajnog (čl. 2) i nehatnog izvršenja propisanih krivičnih dela (čl. 3). Krivična dela predviđena Konvencijom su: ispuštanje, emisija ili uvođenje određene količine supstanci ili jonizujućih zračenja u vazduh, zemljište ili u vodu koje prouzrokuje ili može da prouzrokuje smrt ili teške povrede bilo koje osobe, nezakonito pražnjenje, emisija ili uvođenje određene količine supstanci ili jonizujućeg zračenja u vazduh, zemljište ili u vodu koje prouzrokuje ili može da prouzrokuje njihovo trajno pogoršanje ili smrt ili teške povrede ljudi ili znatne štete na zaštićenim spomenicima, drugim zaštićenim objektima, imovini, životinjama ili biljkama. Dalje, u krivična dela spada i: nezakonito raspolaganje, tretman, skladištenje, transport, izvoz ili uvoz opasnog otpada koji prouzrokuju ili mogu da prouzrokuju smrt ili teške povrede ljudi ili znatnu štetu po kvalitet vazduha, tla, vode, opstanak životinja ili biljaka. Tu spada i nezakonit rad postrojenja u kome se sprovodi opasna aktivnost koja prouzrokuje ili može da prouzrokuje smrt ili teške povrede bilo koje osobe ili znatnu štetu po kvalitet vazduha, tla, vode, životinja ili biljaka, kao i nezakonita proizvodnja, tretman, skladištenje, upotreba, prevoz, izvoz ili uvoz nuklearnog materijala i drugih opasnih radioaktivnih materija koje prouzrokuju ili mogu da prouzrokuju smrt ili teške povrede bilo koje osobe ili znatnu štetu po kvalitet vazduha, tla, vode, životinja ili biljaka. Ostala krivična dela predviđena su članom 4 Konvencije i to: nezakonito izazivanje buke, nezakonito izazivanje štetnih promena prirodnih komponenti nacionalnog parka, rezervata prirode ili nekog drugog zaštićenog područja, kao i nezakonito posedovanje, uzimanje, ubijanje ili oštećenje zaštićenih divljih biljnih i životinjskih vrsta ili trgovina primercima ovih vrsta.

Pravni okvir za prevenciju i zaštitu žrtava ekološkog terorizma u Republici Srbiji

Krivični zakonik Republike Srbije²³ (u daljem tekstu: KZ) ne inkriminiše ekološki terorizam kao posebno krivično delo. Ipak, on pruža krivičnopravnu zaštitu osnovnim ekološkim dobrima i vrednostima od različitih oblika povređivanja i ugrožavanja posredstvom krivičnih dela protiv životne sredine. Ima-

[conventions/full-list/-/conventions/treaty/172/signatures?p_auth=1WLHnGBK](#), stranici pristupljeno 16.11.2017.

²³ Krivični zakonik, Službeni glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 i 94/2016.

jući u vidu najčešće pojavne oblike ekološkog terorizma, može se konstatovati da su za njegovu prevenciju i sankcionisanje relevantna sledeća krivična dela protiv životne sredine: 1) zagađenje životne sredine (čl. 260 KZ); 2) protivpravna izgradnja i stavljanje u pogon objekata i postrojenja koja zagađuju životnu sredinu (čl. 262 KZ); 3) oštećenje objekata i uređaja za zaštitu životne sredine (čl. 263 KZ); 4) oštećenje životne sredine (čl. 264 KZ); 5) uništenje, oštećenje, iznošenje u inostranstvo i unošenje u Srbiju zaštićenog prirodnog dobra (čl. 265 KZ); 6) unošenje opasnih materija u Srbiju i nedozvoljeno prerađivanje, odlaganje i skladištenje opasnih materija (čl. 266 KZ)²⁴; 7) zagađivanje hrane i vode za ishranu, odnosno napajanje životinja (čl. 273 KZ); i 8) pustošenje šuma (čl. 274 KZ)²⁵. Radnje izvršenja ovih krivičnih dela su podobne da se njima ili pretnjom njihovim izvršenjem kod šire populacije izazove strah od stvarnih ili mogućih negativnih ekoloških posledica. Međutim, nijedno od nabrojanih krivičnih dela u svom biću ne sadrži subjektivni element koji se sastoji u nameri da se kod šire populacije izazove strah od stvarnih ili mogućih negativnih ekoloških posledica i time ostvari neki politički cilj. Upravo ovaj subjektivni element predstavlja suštinsku razliku između ekološkog terorizma i „klasičnih“ krivičnih dela protiv životne sredine. Iz njega proizlazi razlika u pogledu zaštitnog objekta krivičnih dela protiv životne sredine i ekološkog terorizma. Naime, primarni grupni zaštitni objekt krivičnih dela protiv životne sredine je životna sredina, tačnije, pravo čoveka na očuvanu životnu sredinu (Stojanović, 2016: 792). S druge strane, vršenjem ekološkog terorizma nesumnjivo se povređuje odnosno ugrožava životna sredina, ali je on, kao i svaki drugi oblik terorizma, prvenstveno usmeren na zastrašivanje građana u cilju ostvarivanja određenih političkih ciljeva. U važećem KZ-u, postoji nekoliko kri-

²⁴ Primera radi, presudom Osnovnog suda u Požarevcu br. K-893/11-62 od 2.9.2011. okrivljeni je oglašen krivim za krivično delo unošenje opasnih materija u Srbiju i nedozvoljeno prerađivanje, odlaganje i skladištenje opasnih materija iz člana 266 KZ koje je izvršio tako što je od 5.5.2007. godine, u stanju uračunljivosti i svestan da je njegovo delo zabranjeno, u svojoj ribarskoj kući na obali Dunava skladištio zapaljivu tečnost - dizel gorivo, kao opasnu materiju tako što je u metalnim i plastičnim tankovima skladištio 3298 l nafte D2, a koja predstavlja opasnu materiju, pri čemu je bio svestan svog dela i hteo njegovo izvršenje.

²⁵ Primera radi, presudom Osnovnog suda u Zaječaru br. K-896/2010 od 9.5.2011. okrivljeni je oglašen krivim za krivično delo pustošenje šuma iz člana 274 KZ koji je izvršio na taj način što je u stanju potpune uračunljivosti svestan svog dela, a čije je izvršenje hteo, suprotno članu 40 Zakona o šumama i bez odobrenja Šumske uprave u Zaječaru, posekao: 73 stabla u količini od 17,69 m³, 120 stabala u količini od 26,35m³ i 11 stabala u količini od 3,58m³, čime je površine na kojima su stabla posečena doveo u opasnost od spiranja humusnog sloja i erozije zemlje.

vičnih dela kojima su inkriminisane različite radnje koje predstavljaju terorističke akte ili sa njima povezane aktivnosti. To su: 1) terorizam (čl. 391); 2) javno podsticanje na izvršenje terorističkih dela (čl. 391a); 3) vrbovanje i obučavanje za vršenje terorističkih dela (čl. 391b); 4) upotreba smrtonosne naprave (čl. 391v); 5) uništenje i oštećenje nuklearnog objekta (čl. 391g); 6) finansiranje terorizma (čl. 393) i 7) terorističko udruživanje (čl. 393a). Ova krivična dela sistematizovana su u okviru glave KZ-a koja je posvećena krivičnim delima protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom.

Najveći značaj za prevenciju i suzbijanje ekološkog terorizma ima krivično delo terorizma, propisano članom 391 KZ, koje spada u krivična dela protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom. Osnovni oblik ovog krivičnog dela je propisan na kazuistički način i postoji u slučaju: 1) napada na život, telo ili slobodu drugog lica; 2) otmice ili uzimanja talaca; 3) uništenja državnog ili javnog objekta, saobraćajnog sistema, infrastrukture uključujući i uništenje informacionih sistema, nepokretne platforme u epikontinentalnom pojasu, opšteg dobra ili privatne imovine na način koji može da ugrozi živote ljudi ili da prouzrokuje znatnu štetu za privredu; 4) otmice vazduhoplova, broda ili drugih sredstava javnog prevoza ili prevoza robe; 5) proizvodnje, posedovanja, nabavljanja, prevoza, snabdevanja ili upotrebljavanja nuklearnog, biološkog, hemijskog ili drugog oružja, eksploziva, nuklearnog ili radioaktivnog materijala ili uređaja, uključujući i istraživanja i razvoj nuklearnog, biološkog ili hemijskog oružja; 6) ispuštanja opasne materije ili prouzrokovanja požara, eksplozije ili poplave ili preduzimanja druge opšteopasne radnje koja može da ugrozi život ljudi; 7) ometanja ili obustavljanja snabdevanja vodom, električnom energijom ili drugim osnovnim prirodnim resursom koje može da ugrozi život ljudi.

Za postojanje krivičnog dela terorizma neophodno je da je radnja izvršena preduzeta sa namerom upravljenom na ostvarenje jednog od sledeća tri cilja: 1) da se ozbiljno zastraše građani; 2) da se prinudi Srbija, strana država ili međunarodna organizacija da nešto učini ili ne učini ili 3) da se ozbiljno ugroze ili povrede osnovne ustanove, političke, ekonomske ili društvene strukture Srbije, strane države ili međunarodne organizacije (Stojanović, 2016: 1081). Upravo je navedena namera ono što različitim radnjama izvršenja daje karakter terorizma, a iz neophodnosti njenog postojanja sledi da se krivično delo terorizma može izvršiti samo sa direktnim umišljajem (Stojanović, 2016: 1081). Lakši oblik terorizma (čl. 391, st. 2) postoji u slučaju pretnje izvršenjem

osnovnog oblika ovog krivičnog dela, s tim da i kod lakšeg oblika na strani učinioca mora postojati ista namera kao i kod osnovnog (Stojanović, 2016: 1081). Teži oblik postoji ako je pri izvršenju osnovnog oblika nastupila smrt jednog ili više lica ili su prouzrokovana velika razaranja (čl. 391, st. 3). Najteži oblik terorizma postoji ako je pri izvršenju njegovog osnovnog oblika učinilac sa umišljajem lišio života jedno ili više lica (čl. 391, st. 4). Konačno, kod krivičnog dela terorizma kažnjava se i za sledeće pripremne radnje: nabavljanje ili osposobljavanje sredstva za izvršenje krivičnog dela ili otklanjanje prepreke za njegovo izvršenje ili dogovaranje, planiranje ili organizovanje njegovog izvršenja sa drugim ili preduzimanje druge radnje kojom se stvaraju uslovi za njegovo neposredno izvršenje (čl. 391, st. 5). Na kraju, kažnjava se i za upućivanje ili prebacivanje na teritoriju Srbije lica ili oružja, eksploziva, otrova, opreme, municije ili drugog materijala radi izvršenja terorizma (čl. 391, st. 6).

Za razliku od krivičnog dela terorizma, koje je bilo propisano članom 312 KZ²⁶ pre izmena i dopuna iz 2012. godine,²⁷ koje je kao posledicu imalo izazivanje osećanja straha ili nesigurnosti kod građana, terorizam iz člana 391 važećeg KZ nema jedinstvenu posledicu. Ona zavisi od oblika preduzete radnje izvršenja, s tim što kod nekih od radnji i nije potrebno da je nastupila posledica da bi krivično delo terorizma bilo dovršeno. Moguć je i pokušaj terorizma, koji postoji kada je započeta neka od radnji izvršenja ukoliko na strani učinioca postoji potrebna namera (Stojanović, 2016: 1081). Neki oblici radnje izvršenja krivičnog dela terorizma iz člana 391 KZ odgovaraju pojedinim pojavnim oblicima ekoterorizma. Tu se svrstava ispuštanje opasnih materija ili prouzrokovanje požara ili eksplozije (čl. 391, st. 1, tačka 6). Ali, na taj način bi mogao biti učinjen ekoterizam samo pod uslovom da je u konkretnom slučaju povređena ili ugrožena životna sredina i da je kod građana izazvan strah od negativnih ekoloških posledica, što KZ ne propisuje izričito. Iz toga sledi da terorizam iz člana 391 KZ nije koncipiran tako da obuhvati sve slučajeve ekološkog terorizma.

²⁶ Krivični zakonik, Službeni glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009 i 111/2009.

²⁷ Član 25, Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika, Službeni glasnik RS, br. 121/2012.

Zaključak

Imajući u vidu da ekološki terorizam predstavlja rastuću pretnju kako po život, zdravlje i bezbednost ljudi, tako i po kvalitet životne sredine i opstanak biljnog i životinjskog sveta, potrebno je preispitati postojeće pravne mehanizme za njegovu prevenciju, sankcionisanje i suzbijanje. U tom smislu, treba imati u vidu da KZ ne poseduje posebnu odredbu koja bi bila posvećena inkriminisanju ekološkog terorizma, kao i da krivično delo terorizma iz njegovog člana 391 ne pokriva sve pojavne oblike ekološkog terorizma. Takođe, potrebno je naglasiti da, iako određene radnje njihovog izvršenja sadrže elemente ekološkog terorizma, krivična dela protiv životne sredine iz KZ-a ne poseduju subjektivni element potreban za njegovo postojanje. Zbog toga se može postaviti pitanje neophodnosti inkriminisanja ekološkog terorizma kao posebnog krivičnog dela. Ovo krivično delo bi činilo lice koje izvrši ili preti da će izvršiti: zagađenje životne sredine, oštećenje životne sredine, uništenje ili uklanjanje uređaja za zaštitu životne sredine, uništenje ili oštećenje zaštićenog prirodnog dobra, zagađenje hrane i vode za ishranu odnosno napajanje životinja, pustošenje šuma, unošenje opasnih materija u Srbiju, nedozvoljeno prerađivanje, odlaganje i skladištenje opasnih materija ili drugu sličnu radnju koja je podobna da dovede do ozbiljnog povređivanja ili ugrožavanja životne sredine, u nameri da kod stanovništva izazove ozbiljan strah od negativnih ekoloških posledica. Iako bi se ovim krivičnim delom štitila i životna sredina, čini se da bi opravdano bilo da se ono svrsta u krivična dela protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom, kao i krivično delo „klasičnog“ terorizma i sa njim povezana krivična dela. Naime, kao što je već istaknuto, njegov primarni zaštitni objekt nije životna sredina već upravo dobra i vrednosti protiv kojih je usmeren i klasičan terorizam.

Inkriminisanjem ekološkog terorizma kao posebnog krivičnog dela omogućilo bi se da slučajevi ekološkog terorizma budu prijavljeni i procesuirani kao takvi. To bi doprinelo preciznom evidentiranju njegovog obima i dinamike, čime bi se sprečilo da ono ostane nazapaženo. U prilog strožem sankcionisanju ekološkog terorizma govori činjenica da ekološki terorizam u sebi sadrži kako elemente klasičnog terorizma, tako i elemente ekološkog kriminaliteta, što položaj njegovih žrtava čini naročito teškim, budući da su one izložene dvostrukoj viktimizaciji: i od terorizma i od negativnih ekoloških posledica. U tom smislu, viktimizacija kod ekološkog terorizma može biti čak i

ozbiljnija nego kod „klasičnog“, budući da je odlikuje masovnost žrtava, široko geografsko rasprostiranje, ali i odloženo nastupanje posledica, koje se mogu javiti nekoliko godina pa i decenija nakon izvršenja krivičnog dela.

Literatura

- Batrićević, A. (2013) Ekološka krivična dela - zločini bez žrtve? *Temida*, 1, str. 113-132.
- Batrićević, A, Jazić, A. (2016) Terorizam - politikološki i pravni aspekti. *Strani pravni život*, 1, str. 167-184.
- Carus, S. (2001) *Bioterrorism and Biocrimes: The Illicit Use of Biological Agents Since 1900*. Washington D.C.: Center for Counterproliferation Research, National Defense University.
- Dimitrijević, V., Račić, O., Đerić, V., Papić, T., Petrović, V., Obradović, S. (2005) *Osnovi međunarodnog javnog prava*. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.
- Fihel, J. (2009) The 'Forest Jihad'. *Studies in Conflict & Terrorism*, 9, str. 802-810.
- Gruenewald, J., Allison-Gruenewald, K., Klein, B. (2015) Assessing the Attractiveness and Vulnerability of Eco-Terrorism Targets: A Situational Crime Prevention Approach. *Studies in Conflict & Terrorism*, 6, str. 433-455.
- Hall, M. (2011) Environmental Victims: Challenges for Criminology and Victimology in the 21st Century. *Varstvoslovje*, 4, str. 371-391.
- Ignjatović, Đ., Simeunović-Patić, B. (2011) *Viktimologija*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Jovašević, D. (2011) Environmental Crime in The Republic of Serbia: Theory, Practice and Legislation. *Facta Universitatis Series: Law and Politics*, 2, str. 109-134.
- Jović, Ž. (2012) *Socijalno-politički aspekti ekološkog terorizma (doktorska disertacija)*. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka.
- Kolarić, D. (2013) Nova koncepcija krivičnih dela terorizma u Krivičnom zakoniku Republike Srbije. *Crimen*, 1, str. 49-71.
- Krivični zakonik, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 i 94/2016.
- Krivični zakonik, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009 i 111/2009.

Lawless, M. (2009) Terrorism: an International Crime? *Canadian Military Journal*, 2, str. 27-39.

Liddick, D. (2006) *Eco-terrorism: Radical Environmental and Animal Liberation Movements*. Westport, CT: Praeger Publishers.

Loadenthal, M. (2013) The Earth Liberation Front: A Social Movement Analysis. *Radical Criminology*, 2, str. 15-45.

Marsden, S., Schmid, A. (2011) Typologies of Terrorism and Political Violence. U: A. Schmid, (ur.) *The Routledge Handbook of Terrorism Research*. New York: Routledge, str. 158-200.

Matković, A. (2013) Proekološki kriminal. *Pravni zapisi*, 2, str. 529-546.

Mrvić-Petrović, N., Petrović, Z. (2016) Kako efikasno obešteti žrtvu terorizma: poređenje srpskog i izraelskog rešenja. *Temida*, 2, str. 277-294.

Petrović, D. (2006) Pojam terorizma u funkciji dobra ili zla? U: S. Nogo (ur.) *Primena međunarodnog krivičnog prava od strane međunarodnih i domaćih sudova*. Beograd: Udruženje za međunarodno krivično pravo, str. 195 - 227.

Radosavljević, V., Stojković, K., Anđelković, R., Andrejić, M. (2010) Agroterorizam kao aktuelni izazov. *Vojnosanitetski pregled*, 11, str. 933-940.

Rice, M., Banks, D., Davies, C., Gosling, J., Newman, J., Wadley, J., Walravens, F. (2008) *Environmental Crime – A Threat to our Future*. London: Environmental Investigation Agency (EIA).

Roeschke, J.E. (2009) Eco-Terrorism and Piracy on the High Seas: Japanese Whaling and the Rights of Private Groups to Enforce International Conservation Law in Neutral Waters. *Villanova Environmental law Journal*, 1, str. 99-137.

Scarce, R. (2016) *Eco-Warriors: Understanding the Radical Environmental Movement, Updated Edition*. London: Routledge.

Schwartz, D. (1998) Environmental Terrorism: Analyzing the Concept. *Journal of Peace Research*, 4, str. 483-496.

Seacor, J. (1994) Environmental Terrorism: Lessons from the Oil Fires of Kuwait. *American University International Law Review*, 1, str. 481-523.

Stojanović, Z. (2016) *Komentar Krivičnog zakonika*. Beograd: Službeni glasnik.

Vanderheiden, S. (2008) Radical Environmentalism in an Age of Antiterrorism. *Environmental Politics*, 2, str. 299-318.

Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 121/2012.

Zakon o zaštiti životne sredine, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 135/2004, 36/2009, 36/2009, 72/2009, 43/2011 i 14/2016.

Zirojević, M. (2008) Terorizam kao nekonvencijalna pretnja bezbednosti. *Međunarodni problemi*, 2-3, str. 345-367.

Živaljević, D., Jugović, A. (2014) Terorizam kao bezbednosni problem i društvena devijacija. *Nauka, bezbednost, policija*, 1, str. 85-96.

Internet izvori

Chart of signatures and ratifications of Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law, status as of 16/11/2017. Dostupno na: https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/172/signatures?p_auth=1WLNhGBK, stranici pristupljeno 16.11.2017.

Convention for the Prevention and Punishment of Terrorism, adopted by 24 member states of the League of Nations on November 16, 1937. Dostupno na: <https://dl.wdl.org/11579/service/11579.pdf>, stranici pristupljeno 21.11.2017.

Convention for the Suppression of Terrorist Bombings, adopted at New York on 15 December 1997, UN General Assembly Resolution No. 52/164. Dostupno na: https://treaties.un.org/doc/source/docs/A_RES_52_164-E.pdf, stranici pristupljeno 21.11.2017.

Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism, UN General Assembly Resolution No. 54/109 of 9 December 1999. Dostupno na: <http://www.un.org/law/cod/finterr.htm>, stranici pristupljeno 21.11.2017.

Convention for the Suppression of unlawful Acts against the safety of Civil Aviation (with Final Act of the International Conference on Air Law held under the auspices of the International Civil Aviation Organization at Montreal in September 1971), concluded at Montreal on 23 September 1971, United Nations – Treaty Series, No. 14118, 1975. Dostupno na: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20974/volume-974-I-14118-English.pdf>, stranici pristupljeno 21.11.2017.

Convention for the suppression of unlawful acts against the safety of maritime navigation, concluded at Rome on 10 March 1988, United Nations – Treaty Series, No. 29004, 1992. Dostupno na: <http://www.un.org/en/sc/ctc/docs/conventions/Conv8.pdf>, stranici pristupljeno 21.11.2017.

Convention for the suppression of unlawful seizure of aircraft, signed at the Hague on 16 December 1970, United Nations – Treaty Series, No. 12325, 1973. Dostupno na: <https://treaties.un.org/doc/db/terrorism/conv2-english.pdf>, stranici pristupljeno 21.11.2017.

Convention on offences and certain other acts committed on board aircraft, signed at Tokyo on 14 September 1963, United Nations – Treaty Series, No. 10106, 1969. Dostupno na: <https://treaties.un.org/doc/db/terrorism/conv1-english.pdf>, stranici pristupljeno 21.11.2017.

Convention on the Physical Protection of Nuclear Material, adopted on 26 October 1979. Dostupno na: <https://www.iaea.org/sites/default/files/infcirc274r1.pdf>, stranici pristupljeno 21.11.2017.

Convention on the Prevention and Punishment of Crimes against Internationally Protected Persons, including Diplomatic Agents, annexed to General Assembly resolution 3166 (XVIII) of 14 December 1973, entered into force on 20 February 1977, Treaty Series, vol. 1035, United Nations, 2005. Dostupno na: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_4_1973.pdf, stranici pristupljeno 21.11.2017.

Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law Strasbourg, 4.11.1998. Dostupno na: <https://rm.coe.int/168007f3f4>, stranici pristupljeno 16.11.2017.

Council Of Europe Convention On The Prevention Of Terrorism, Council of Europe Treaty Series - No. 196, Warsaw, 16.5.2005. Dostupno na: <https://rm.coe.int/168008371c>, stranici pristupljeno 16.11.2017.

Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power, General Assembly Resolution A / RES / 40 / 34, adopted on 29th November 1985 on 96th Plenary Meeting. Dostupno na: <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r034.htm>, stranici pristupljeno 15.11.2017.

Directive (EU) 2017/541 of the European Parliament and of the Council of 15 March 2017 on combating terrorism and replacing council framework decision 2002/475/JHA and amending council decision 2005/671/JHA. Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017L0541&from=EN>, stranici pristupljeno 16.11.2017.

Directive 2008/99/Ec of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law. Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008L0099&from=EN>, stranici pristupljeno 16.11.2017.

International Convention against the taking of hostages, adopted by the General Assembly of the United Nations on 17 December 1979, United Nations – Treaty Series, No. 21931, entered into force June 1983. Dostupno na: <http://www.un.org/en/sc/ctc/docs/conventions/Conv5.pdf>, stranici pristupljeno 21.11.2017.

International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism, adopted at New York on 13 April 2005, UN General Assembly Resolution 59/290. Dostupno na: https://treaties.un.org/doc/source/docs/A_RES_59_290-E.pdf, stranici pristupljeno 21.11.2017.

Jarboe, J (2012) The Threat of Eco-Terrorism, Testimony Before the House Resources Committee, Subcommittee on Forests and Forest Health. Dostupno na: <http://www.fbi.gov/news/testimony/the-threat-of-eco-terrorism>, stranici pristupljeno 14.11.2017.

Mannion, A. (2003) The Environmental Impact of War and Terrorism. *Geographical Paper*, 169. Dostupno na: <http://www.reading.ac.uk/nmsruntime/saveasdialog.aspx?IID=12801&SID=200510>, stranici pristupljeno 15.11.2017.

Skinninger, E. (2013) *Effect, Issues and Challenges for Victims of Crimes that have a Significant Impact on the Environment*. Vancouver: International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Policy. Dostupno na: <https://icclr.law.ubc.ca/wp-content/uploads/2017/06/Final-Paper-Effect-Issues-and-Challenges-for-victims-of-Environmental-Crime.pdf>, stranici pristupljeno 15.11.2017.

ANA BATRIĆEVIĆ*
NIKOLA PAUNOVIĆ

Environmental Terrorism – Victimological Aspects and Preventive Mechanisms

Defined extensively as committing ecological criminal offences with the intention to achieve political goals, environmental terrorism is a global threat to environment, human life, safety and health, as well as to the survival of flora and fauna. Environmental terrorism contains the elements of environmental crime and the elements of terrorism, which makes the position of its victims particularly complex. The subject of this paper includes defining environmental terrorism, analysing its phenomenology. Since this form of crime simultaneously harms and endangers environment, material goods, human life, safety and health, flora and fauna, the subject also comprises the study of the specific position of its victims. It is emphasised that long-lasting and extensive consequences of ecological criminal offences make it difficult to determine promptly the victims of this form of crime, as well as that its victims are victimised twice: due to terrorist attack and due to negative consequences of ecolo-

* Dr Ana Batrićević is research fellow at the Institute for Criminological and Sociological Research. E-mail: a.batricevic@yahoo.com.

MA Nikola Paunović is scholarship researcher at the Institute for Criminological and Sociological Research and a PhD student at the Faculty of Law, University of Belgrade. E-mail: dzoni925@gmail.com.

gical criminal offences (such as severe health damage) often emerging after several years. The subject covers the analysis of current international legal mechanisms for the prevention and protection of environmental terrorism victims' rights, including those dealing with terrorism in general as well as those relevant to the protection of environment from negative anthropogenic factors. Finally, the subject contains a critical analysis of legislative framework of the Republic of Serbia pertinent to the prevention and sanctioning of environmental terrorism, with focus on the provisions of current Criminal Code prescribing ecological criminal offences and terrorism. In order to achieve more precise tracking of the scope and dynamics of environmental terrorism and more adequate sanctioning compatible with its social hazard, the authors propose its incrimination as an independent criminal offence against humanity and other values protected by the international law. The purpose of this paper is to define environmental terrorism, analyse its forms and to examine current mechanisms for the prevention of victimisation from environmental terrorism and the protection of its victims' rights on international and national level. Moreover, the authors seek to contribute to the improvement of the quality of tracking and to the efficiency of prevention of victimization from environmental terrorism in Serbia by suggesting its incrimination as an independent criminal offence.

Key words: environmental terrorism, terrorism, victims, environment, ecological criminal offences, Serbia.